

Anders organiseren: drie benaderingen

Een literatuurverkenning naar het anders organiseren van het primair onderwijs

Devorah van den Berg
Nynke van Miltenburg

Inleiding

Landelijk worden verschillende initiatieven ondernomen om het onderwijs anders te organiseren. Met 'anders' bedoelen we hier op een andere manier onderwijs geven dan met het leerstofklassensysteem met een leraar, die de volledige verantwoordelijkheid heeft voor het onderwijs van de klas. Het leerstofklassensysteem houdt in dat het onderwijsaanbod over acht leerjaren in vastgestelde leerstofeenheden per jaar verdeeld is. Het uitgangspunt van dit systeem is dat alle leerlingen zich ongeveer in hetzelfde tempo ontwikkelen (Kennisrotonde, 2017). Naast deze vorm zijn er andere manieren van organiseren van het onderwijs. Vaak zijn deze opgezet vanwege een bepaalde visie op onderwijs en -kwaliteit, maar ook leerlingending of een tekort aan onderwijsprofessionals kunnen een rol spelen.

Dat scholen het onderwijs anders inrichten is dan ook niet nieuw. Al tientallen jaren bestaan er traditionele vernieuwingscholen, zoals Montessori, Dalton- en Jenaplanonderwijs, die een alternatief vormen voor de leerstofjaarklas. Hierbij werken bijvoorbeeld leerlingen individueel of in kleine groepjes op hun eigen ontwikkelingsniveau of werken scholen met heterogene stamgroepen van drie opeenvolgende leeftijden (onder-, midden- en bovenbouw). Onderwijs op maat staat hierbij centraal. Daarnaast zijn er andere initiatieven, die zich richten op de samenwerking tussen leraren (zoals co-teaching), samenwerking met de omgeving en/of de inzet van ander personeel naast een bevoegde leraar (zoals onderwijsassistenten en vakleraren).

In 2018 voerde het Arbeidsmarktplatform PO een verkenning uit naar de personele gevolgen van anders organiseren in het primair onderwijs (Van den Berg & Scheeren, 2018). Uit deze verkenning komen drie benaderingen naar voren van hoe scholen met de inzet van ander personeel, naast een bevoegde leraar, het onderwijs anders kunnen organiseren:

Anders organiseren: drie benaderingen

1. Functiedifferentiatie

Hierbij werken leraren samen met andere onderwijsmedewerkers aan het onderwijs, zoals onderwijsassistenten en lerarenondersteuners.

2. Taakdifferentiatie

Hierbij worden taken anders verdeeld binnen functies, bijvoorbeeld door de inzet van (externe) vakspecialisten of gebruik te maken van de expertise van academische leraren en zij-instromers.

3. Groepsoverstijgend lesgeven

Hierbij wordt het onderwijs georganiseerd in grotere eenheden, zoals units, leerpleinen of domeinen. Zowel taak- als functiedifferentiatie kunnen hierbij een rol spelen.

Effecten

De afgelopen jaren zijn er diverse onderzoeken uitgevoerd naar verschillende vormen van anders organiseren in relatie tot functie-differentiatie, taakdifferentiatie en groepsoverstijgend lesgeven. Deze leveren nieuwe inzichten op. In deze uiteenzetting brengen we beknopt de huidige kennis over de drie benaderingen van anders organiseren in kaart. We richten ons op de effecten.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Beknopt geven we weer wat in de literatuur bekend is over de gevolgen van functiedifferentiatie, taakdifferentiatie en groepsoverstijgend lesgeven op:

- Leerlingen: wat is bekend over de effecten op de onderwijskwaliteit in brede zin?
- Onderwijsmedewerkers: wat is bekend over de effecten op hun rollen/taken, verantwoordelijkheden, werkbeleving en professionele ontwikkelingsmogelijkheden?
- School als organisatie: wat betekent het voor de behoefte aan leraren en ander personeel?

Daarnaast geven we kort een aantal belangrijke voorwaarden voor de vorm van organiseren weer. Hierbij de kanttekening dat iedere school en leerlingpopulatie anders is en de voorwaarden niet uitputtend zijn. Wat uit de literatuur naar voren komt zijn uitgangspunten die scholen kunnen gebruiken om de vorm van organiseren vorm te geven en eventueel te optimaliseren. Er is echter geen 'one size fits all' aanpak. Het is afhankelijk van de context van de school wat wel of niet werkt.

Gehanteerde methode

Voor het in kaart brengen van de effecten van de verschillende manieren van vormgeven van het onderwijs voerden we een literatuurstudie uit. Hierbij maakten we gebruik van wetenschappelijke en 'grijze' literatuur (praktijk- en beleidsgerichte onderzoeksrapporten). Voor het zoeken naar wetenschappelijke literatuur maakten we gebruik van het Educational Resources Information Center (ERIC) en voor het zoeken naar 'grijze' literatuur gebruikten we onder andere van Google en Google Scholar en websites van verschillende onderzoeksinstanties en kenniscentra. Het aantal wetenschappelijke onderzoeken over functie- en taakdifferentiatie en de gevolgen hiervan voor onderwijsprofessionals in het primair onderwijs is beperkt. Daarnaast ontbreekt wetenschappelijke literatuur over groepsoverstijgend werken. Wel vonden we hier 'grijze' literatuur over. Verder bevatten studies vooral kwalitatieve bevindingen, 'harde cijfers' of kwantitatieve onderzoeken ontbreken veelal.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken beschrijven we de drie manieren van anders organiseren: functie-, taakdifferentiatie en unitonderwijs. Elk hoofdstuk volgt een vast format. Als eerst beschrijven we de effecten op leerlingen en daarna de effecten op de onderwijsprofessionals en scholen. Tot slot geven we beknopt een aantal voorwaarden voor de vorm van organiseren weer.

Effecten op leerlingen

Effecten op onderwijsprofessionals

Effecten op scholen

Voorwaarden vorm van organiseren

Functiedifferentiatie

Met de invoering van meer onderwijsondersteunende functies, zoals onderwijsassistenten en lerarenondersteuners, zijn de mogelijkheden tot functiedifferentiatie binnen scholen toegenomen. De afgelopen vijf jaar zien we dan ook een sterke stijging van het aantal onderwijsondersteuners in het primair onderwijs: een toename van bijna vijftig procent ten opzichte van 2017. De samenstelling van schoolteams is de laatste jaren dan ook flink veranderd. Bijna een kwart van de werkzame personen in het primair onderwijs is in 2021 werkzaam als onderwijsondersteuner. Scholen bieden ook vaker combinatiefuncties aan, ze combineren bijvoorbeeld de functie van onderwijsassistent met de functie van pedagogisch medewerker van de kinder-, buitenschoolse- of tussentijdse opvang.

Effecten op leerlingen

Voor zover we weten zijn er geen Nederlandse onderzoeken naar welke effecten de inzet van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners heeft op de leerresultaten van leerlingen. Internationaal zijn hier wel diverse (review)onderzoeken naar gedaan. Het effect van de inzet van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners op de onderwijskwaliteit blijkt uit deze onderzoeken vooral afhankelijk van de manier waarop schoolleiders en leraren hen inzetten. Wanneer scholen onderwijsassistenten inzetten voor gerichte (langdurige) interventies aan (kleine groepen) leerlingen, waarvoor ze zijn opgeleid en in ondersteund worden, blijkt dit een positief effect te hebben op de leerresultaten van leerlingen (Alborz, 2009; Farrell et al., 2010; Andersen et al., 2016; Kennisrotonde, 2019). Met name op het gebied van taal. Wanneer onderwijsassistenten

leerlingen met bepaalde vastgestelde problemen ondersteunen (na het volgen van relevante scholing), is hun effect op de leerresultaten groter dan wanneer zij ondersteuning bieden van meer algemene aard (Onderwijskennis, 2022).

Daarnaast blijkt uit onderzoek dat de inzet van onderwijsassistenten indirect positief bijdraagt aan de leerresultaten (Alborz et al., 2009; Blatchford et al., 2009). Door hun inzet ontstaan voor leraren meer mogelijkheden om individuele leerlingen extra aandacht te bieden of bij het lesgeven te differentiëren tussen groepen leerlingen (Kennisrotonde, 2019). Ook ontstaat er meer ruimte voor interactie tussen een leerling en leraar, hierdoor is vaak meer zicht op de (sociaal-emotionele) ontwikkeling van leerlingen.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

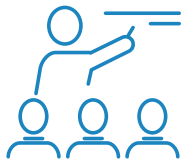
Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

Wel blijkt uit ander onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk (Sharples, Webster & Blatchford, 2015) dat de instructie van onderwijs-assistenten van lagere kwaliteit is dan die van leraren. De onderzoekers concluderen dan ook dat scholen onderwijsassistenten niet in moeten zetten voor leerlingen die extra instructie van de leraren nodig hebben. Zij merken op dat als leerlingen worden begeleid door een onderwijsassistent het belangrijk is dat dit aanvullend onderwijs is en niet ten koste mag gaan van de kwalitatief hoogwaardige interacties met hun leraar, zowel binnen als buiten de klas.

Effecten op onderwijsmedewerkers

Rollen en taken

De taken van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners verschillen per school. Uit de onderzoeken van Kurver & Driessen (2018) en het Arbeidsmarktplatform PO (Van den Berg & Van den Berg, 2021) komt naar voren dat scholen onderwijsassistenten en lerarenondersteuners vooral inzetten voor het ondersteunen en (extra) begeleiden van (zorg-)leerlingen. Daarnaast bieden zij algemene ondersteuning, zoals het overnemen van organisatorische taken van leraren, maar ook verzorgen zij delen van het onderwijs onder begeleiding van een leraar. Onderwijsassistenten houden zich bovendien vaak bezig met surveillance- of pleinvachttaken en lerarenondersteuners ontwikkelen vaak onderdelen van het lesprogramma. Hun inzet kan ervoor zorgen dat leraren zich kunnen focussen op het voorbereiden en geven van (klassikaal) onderwijs (Alborz, 2009). Leraren geven in een verkenning van het Arbeidsmarktplatform PO (Van Miltenburg et al., 2022) vooral aan dat zij dankzij de ondersteuning meer tijd hebben om aandacht te besteden aan leerlingen die dat nodig hebben.

Werkbeleving

Uit grootschalig onderzoek blijkt dat door de inzet van onderwijs-assistenten leraren meer werkplezier en minder werkdruk en stress ervaren, mits de taken duidelijk verdeeld zijn (Sharples, Webster & Blatchford, 2015). Ook uit verkennend onderzoek van het Arbeidsmarktplatform PO blijkt dat leraren een lagere werkdruk ervaren dankzij de inzet van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners (Van Miltenburg et al., 2022). In een onderzoek van DUO Onderwijsonderzoek en Advies (2019) geeft 88 procent van de bestuurders aan dat de werkdruk binnen hun onderwijsorganisaties verminderde door de inzet van onderwijsassistenten. Een deel van de leraren ervaart als negatief effect dat zij meer moeten plannen en voorbereiden als zij werken met onderwijsassistenten (Alborz et al., 2009; Blatchford et al., 2009).

Professionele ontwikkeling

Uit verkennend onderzoek in het voortgezet onderwijs blijkt dat de inzet van onderwijsassistenten vraagt om nieuwe vaardigheden en competenties van leraren, zoals begeleiding, aansturing, samenwerking en feedback geven (Van den Berg & Van der Aa, 2018). Bovendien worden leraren, wanneer zij de klas delen met onderwijsondersteuners, gestimuleerd om samen te werken en te reflecteren op hun eigen handelen (Snoek et al., 2014). Op deze manier draagt het bij aan hun professionele ontwikkeling.

Effecten op scholen

Functiedifferentiatie leidt niet direct tot een afname van het tekort aan leraren, blijkt uit onderzoek (Draaisma et al., 2021; Van den Berg, Scheeren & Arslan, 2017). Onderwijsondersteuners vervangen leraren niet, maar vullen hen juist aan. Indirect kan hun inzet wel een positief effect hebben, doordat een deel van de onderwijs-

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

assistenten doorstroomt naar de pabo (Kurver & Driessen, 2018). Zo'n 23 procent van de onderwijsassistenten die in 2015/2016 afstudeerden stroomde door naar de pabo. Daarnaast kunnen leraren zich door de inzet van onderwijsondersteuners meer op hun kerntaken richten en daardoor minder werkdruk ervaren. Hierdoor blijven leraren wellicht (langer) behouden voor het onderwijs. Verder blijkt uit de reviewstudie van Alborz en collega's (2009) dat de inzet van onderwijsondersteuners bijdraagt aan een meer inclusieve cultuur op scholen. Wanneer zij kleine groepen leerlingen in de klas begeleiden, worden leerlingen met leerproblemen minder snel gelabeld als 'speciaal'.

Voorwaarden

Voor een succesvolle inzet van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners is het van belang dat scholen aan een aantal voorwaarden voldoen. Uit de onderzoeken komen verschillende voorwaarden naar voren (Sharples, Webster & Blatchford, 2015; Draaisma et al., 2021; Van den Berg & Van den Berg, 2021):

- Een duidelijke visie op schoolniveau op de inzet van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners is een belangrijke voorwaarde voor een effectieve inzet. Waarvoor worden ze ingezet? Bijvoorbeeld voor algemene ondersteuning in of buiten de klas of voor gerichte ondersteuning van leerlingen? Wanneer het doel is om de leerprestaties van leerlingen te verhogen is gerichte inzet, waarbij onderwijsassistenten training en ondersteuning ontvangen om leerlingen een-op-een of in kleine groepen te begeleiden, effectiever dan algemene ondersteuning in de klas. Een heldere langetermijnvisie en structurele inzet is noodzakelijk.

- Het takenpakket, de taakverdeling en de verschillende rollen in het team moeten duidelijk zijn. Dit hangt samen met een duidelijke visie. Voor effectieve ondersteuning voor leraren en leerlingen, is het van belang dat onderwijsassistenten en lerarenondersteuners duidelijkheid hebben over hun rol, hun verantwoordelijkheden en hoe deze passen in de onderwijsvisie van de school. Hoe sluiten hun werkzaamheden aan bij de leerdoelen?
- Afstemming tussen leraren en onderwijsassistenten en lerarenondersteuners is nodig. Nauwe samenwerking heeft een positief effect op de leerresultaten van leerlingen. Voor het verhogen van de leerprestaties is het van belang dat er tijd wordt vrijgemaakt voor onderwijsassistenten en leraren om samen voor te bereiden en de lessen achteraf te bespreken. Een kwartier afstemming per dag werpt al zijn vruchten af.
- Onderwijsassistenten en lerarenondersteuners zijn meer dan alleen een extra paar handen, investeren in hun professionalisering is nodig. Investeren in hun scholing zorgt ervoor dat hun interactie met en begeleiding van leerlingen van hoge kwaliteit is (bijvoorbeeld doordat zij werken met gerichte activiteiten, waar veel bewijs voor bestaat). Waak er hierbij voor dat door hun inzet niet de interacties van de leerlingen met de leraar afnemen. In plaats van leerlingen die moeite hebben met de lesstof uit de klas te plaatsen voor extra begeleiding door een onderwijsassistent, is het effectiever als de onderwijsassistent in de klas is en leerlingen begeleidt die zelfstandig werken. Wanneer onderwijsassistenten gebruikmaken van bewezen effectieve interventies en deze op een juiste manier kunnen inzetten bij leerlingen met een speciale leerbehoefte kunnen onderwijsassistenten positief bijdragen aan de leerresultaten.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Taakdifferentiatie

Leraren in het primair onderwijs hebben expertise op een groot aantal gebieden. Scholen kunnen ervoor kiezen om medewerkers in dezelfde functie verschillende taken toebedelen op basis van hun interesse of expertise. Dit biedt leraren bijvoorbeeld de mogelijkheid om een specialistische rol te vervullen in een bepaalde lesinhoud op school-, bestuurs- of regionaal niveau. Leraren kunnen zich vakinhoudelijk specialiseren in bijvoorbeeld taal- en leesonderwijs of rekenen. Of als leraar-vakspecialist in bijvoorbeeld ICT, Engels of buitenonderwijs. Zij kunnen binnen deze expertisegebieden lesgeven in groepen van andere leraren en/of erop toezien dat de kwaliteit van de vakken gewaarborgd wordt binnen de school. Door vanuit hun specialisatie collega's te ondersteunen bij het geven van onderwijs op hun expertisegebied.

Daarnaast kunnen scholen ervoor kiezen om taken van leraren, die losstaan van het kernproces, toe te bedelen aan specialisten buiten de school die hier speciaal voor zijn opgeleid (zoals vakleraren, psychologen of zorgverleners) of externe organisaties. Zij kunnen bijvoorbeeld (vak)specialisten inzetten op het gebied van gym, kunst, muziek en drama en specialisten op het gebied van gedrag. De specialisten kunnen wel of niet in dienst zijn van de school. In 2021 maakte de Onderwijsraad met 'Scholen in kaart' inzichtelijk dat vier op de vijf basisscholen specialisten als vakleraren inzetten, met name op het gebied van bewegingsonderwijs en muziek. Een nog hoger aandeel zet intern begeleiders en specialisten op het gebied van hoogbegaafdheid in.

Effecten op leerlingen

Er zijn geen grootschalige kwantitatieve of experimentele studies gedaan naar de effecten van taakdifferentiatie op de leerresultaten van leerlingen. Uit de onderzoeken die zijn gedaan blijkt dat de effecten wisselen. De verschillende uitkomsten kunnen komen door verschillende randvoorwaarden op scholen. Uit de 'grijze' literatuur blijkt dat taakdifferentiatie een positief effect kan hebben op de leerprestaties van leerlingen (Draaisma et al., 2021). Inhoudelijk gespecialiseerde leraren en vakleraren blijken op hun deelgebied beter onderwijs te geven dan groepsleerkrachten. Ook kan door de inzet van specialisten meer ruimte ontstaan voor individuele leerlingen, met bijvoorbeeld een zorgvraag of onderwijsachterstand.

Inleiding

Functiedifferentiatie

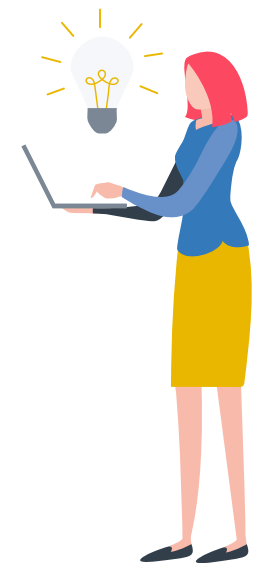
Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

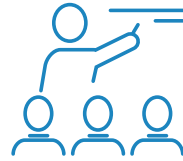

Literatuur

Uit de 'grijze' literatuur blijkt echter ook dat de effecten negatief kunnen zijn (Draaisma et al., 2021; Kennisrotonde, 2021). Wanneer een expert (geen vakleraar) bijvoorbeeld lesgeeft aan grotere groepen leerlingen, is er juist weinig ruimte voor individuele aandacht en maatwerk. Ook hebben externe experts, met uitzondering van vakleraren, minder goede pedagogisch-didactische vaardigheden. Zij zijn over het algemeen minder in staat om maatwerk te bieden dan leraren. Dit heeft vooral een negatief effect op de leerprestaties van zorgleerlingen en onderbouwleerlingen. Wel brengen externen vaak nieuwe onderwerpen in het curriculum waar leerlingen anders niet mee in aanraking zouden komen, blijkt uit een experiment waarbij onbevoegde externen zelfstandig delen van het dagprogramma mogen overnemen van leraren (De Graaf et al., 2021).

Verder blijkt de vorm van specialisatie waarbij scholen in het primair onderwijs leraren minder taken toebedelen en zij een kernvak geven aan leerlingen van verschillende klassen (vergelijkbaar met het voortgezet onderwijs) een negatief effect te hebben op de leerresultaten van leerlingen. De leraren worden hierbij verantwoordelijk voor meer leerlingen waardoor het voor hen lastiger is om de sterktes en zwaktes en bijzondere (leer)behoeften en omstandigheden van leerlingen goed te leren kennen (Vidergor & Gordon, 2015; Hwang & Kisida, 2021). Voor leerlingen is het hierdoor moeilijker om een band op te bouwen met de leraren, dit kan een negatief effect hebben op hun gevoel van verbondenheid met de school (Allen et al., 2018 en Bouchard & Berg, 2017, in Hwang & Kisida, 2021).

Effecten op leraren

Rollen en taken bij specialisatie leraren

Specialisatie kan worden gezien als een rol. De leraar levert bij taakspecialisatie een bijdrage vanuit diens specifieke expertise of specialisme, dat voortkomt uit interesse, talent of opleiding. Berenschot (Broeks et al., 2018) heeft negen verschillende rollen voor leraren onderscheiden en maakt hierbij onderscheid tussen rollen op klasniveau en op school- of bestuursniveau (zie Figuur 1). Op klasniveau kunnen leraren zich specialiseren als leraar-vakspecialist in een bepaald vakgebied (bijvoorbeeld taal of rekenen).

Daarnaast kunnen leraren zich specialiseren op school- of bestuursniveau, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijsontwikkeling als onderzoeker, ontwikkelaar, vernieuwer of beleidsmaker. Zij kunnen bijvoorbeeld onderzoek doen voor kwaliteitsverbetering van het onderwijs binnen de school of het bestuur, innovatieve ontwikkelingen volgen en betrokken worden bij de beleidsontwikkeling. Leraren van de academische pabo kunnen bijvoorbeeld een bijdrage leveren aan onderwijsontwikkeling, in de rol van ontwikkelaar. Dit maakt het mogelijk om zijn of haar analyserend vermogen en onderzoeksvaardigheden in te zetten (Coenen, 2021).

Daarnaast kunnen leraren naast het lesgeven zorgtaken op zich nemen (orthopedagoog, remedial teacher, intern begeleider) of ondersteunende rollen (coach, coördinator). Ook kunnen leraren en overige onderwijsmedewerkers taken van de schoolleider op zich nemen (gespreid leiderschap) (Draaisma et al., 2021). Regionaal kan een rol als 'interdisciplinaire samenwerker' worden opgepakt, een leraar kan bijvoorbeeld samenwerken met andere instellingen in het kader van passend onderwijs. Ook in het beroepsbeeld van de leraar komen deze specialisaties terug: mogelijkheden om te verdiepen en ontwikkelen in het ondersteunen van leerlingen, het ontwikkelen van onderwijs of het ondersteunen van het leren van collega's (Snoek, 2017).

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

Figuur 1: Rollen die leraren kunnen vervullen binnen hun klas, school of -bestuur

Bron: Broeks, L., Bakker, W., Hertogh, E., Meeuwen-Kok, J., van & Grondwe, M. (2018). Loopbaanpaden in het primair onderwijs. Utrecht: Berenschot.

Deze differentiatie in taken biedt de mogelijkheid om in te spelen op de ervaring, interesses en talenten binnen een team van leraren. Uit verkennend onderzoek van het Arbeidsmarktplatform PO (Van Miltenburg et al., 2022) blijkt dat ook onderwijsassistenten en lerarenondersteuners zich kunnen specialiseren in een type leerling, in onderwijsondersteunende zaken of in een deelgebied van het onderwijs. Ook organisatorische coördinerende rollen lijken vaak mogelijk.

Rollen en taken inzet van vakleraren en onbevoegde experts

Wanneer scholen gebruikmaken van bevoegde vakleraren, hoeft de leraar van de desbetreffende klas de les niet bij te wonen. Vakleraren kunnen zelfstandig lesgeven op hun vakgebied. Dit biedt leraren de mogelijkheid om andere taken uit te voeren, zoals administratieve werkzaamheden, lesvoorbereiding en/of de ondersteuning van individuele leerlingen (De Graaf et al., 2021). Vakleraren, die onder de cao van het primair onderwijs vallen, kunnen ook taakuren voor andere activiteiten inzetten. Vanuit hun expertise kunnen zij bijvoorbeeld een bijdrage leveren aan activiteiten als sportdagen of schoolkampen. Bij klassikale activiteiten van onbevoegde externen houdt de leraar wel toezicht. De verantwoordelijkheid voor de leerlingen blijft gedurende de tijd dat externen worden ingezet bij de leraar. Het toezicht houden geeft de leraar bijvoorbeeld de kans om leerlingen te observeren.

Werkbeleving

Leraren hebben verschillende interesses en talenten. Door taakdifferentiatie krijgen ze de mogelijkheid om zich te focussen op taken waar zij plezier in hebben en goed in zijn. Uit onderzoek blijkt dat taakdifferentiatie op basis van talent en interesse kan leiden tot meer energie dan wanneer schoolleiders taken op een andere basis toedelen (Draaisma et al., 2021; Kennisrotonde, 2021). De effecten van taakdifferentiatie op werkdruk en –geluk zijn echter niet eenduidig. Er is hier geen wetenschappelijk onderzoek over beschikbaar (Kennisrotonde, 2021).

Ook concluderen Draaisma en collega's (2021) op basis van 'grijze' literatuur dat het twijfelachtig is of taakdifferentiatie leidt tot minder werkdruk voor leraren. Wanneer externen delen van de taken overnemen die buiten het kernproces vallen, kan dit leraren ontzorgen. Het vraagt echter inspanning van de leraar (en schoolleider) om een netwerk van externen op te zetten en te onderhouden (Van Miltenburg, Cornel, & Van der Aa, 2022). Wel kunnen specialistische ondersteuners, hoewel zij niet zelfstandig les kunnen geven aan een groep, het onderwijsleerproces op specifieke punten

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

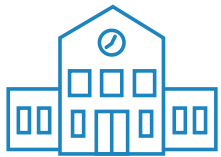
Literatuur

ondersteunen (Onderwijsraad, 2021). Gedragsdeskundigen kunnen bijvoorbeeld leerlingen met een gedragsbeperking helpen en orthopedagogen kunnen leerlingen met specifieke leerproblemen ondersteunen. Zij kunnen op deze manier leraren ontzorgen. Er is hier echter geen onderzoek naar gedaan.

Professionele ontwikkeling

Taakdifferentiatie zorgt voor meer loopbaanmogelijkheden voor leraren (Snoek, De Wit & Dengerink, 2020). Door het kiezen voor taken die aansluiten bij hun ervaring, competenties en ambities, ontstaan er voor hen meer leermogelijkheden en uitdagingen. Wanneer leraren specialiseren, moeten ze namelijk beschikken over andere, vaak aanvullende, vaardigheden en competenties. Uit onderzoek blijkt dat promoties en extra beloning van leraren vaak gebaseerd zijn op aanvullende rollen en taken die ze op zich nemen (Broeks et al., 2018). Door het werken met externen kunnen leraren zich ook verder ontwikkelen. De inzet van specialistische ondersteuners kan, wanneer sprake is van co-creatie, bijvoorbeeld bijdragen aan de professionele ontwikkeling van leraren (Onderwijsraad, 2021).

Effecten op scholen

Taakdifferentiatie zorgt er niet voor dat scholen in totaal minder leraren kunnen inzetten. Eventuele tijdswinst door taakdifferentiatie of de inzet van (externe) professionals is niet bedoeld om met minder leraren toe te kunnen, maar om leraren anders in te kunnen zetten. Op deze manier kan de inzet van professionals alleen indirect bijdragen aan verkleining van het lerarentekort, doordat leraren minder werkdruk ervaren en mogelijk behouden blijven voor de sector. Bevoegde vakleraren kunnen taken die losstaan van het kernproces overnemen, waardoor wél direct tijd van de leraar vrijkomt. Onbevoegde experts kunnen groepjes leerlingen begeleiden of

gastlessen geven onder toezicht. Leraren kunnen dan observeren op afstand of bijvoorbeeld toezicht houden in meerdere klassen tegelijkertijd, zodat collega's kunnen worden vrijgespeeld voor het oppakken van andere taken. De inzet van specialistische ondersteuners kan bijdragen aan het realiseren van inclusiever onderwijs (voor leerlingen met een beperking) (Onderwijsraad, 2021).

Voorwaarden

Voor succesvolle taakdifferentiatie is het van belang dat scholen aan een aantal voorwaarden voldoen. Uit de onderzoeken komen verschillende voorwaarden naar voren (Draaisma et al. 2021; Graaf et al., 2021; Van Miltenburg, Cornel & Van der Aa, 2021):

- Het is van belang dat het schoolbestuur en de –leider, in overleg met de onderwijsmedewerkers, een visie op taakdifferentiatie hebben. Deze dient aan te sluiten bij de onderwijsvisie en vaardigheden en ambities van de onderwijsteams. Hierbij is het belangrijk dat schoolleiders de te vervullen rollen en taken expliciet definiëren en per rol of taak nagaan welke kwaliteiten nodig zijn om deze te vervullen, zodat er een duidelijke rolafbakening is. Vervolgens moeten de verschillen in takenpakketten in de praktijk samenkomen tot één geheel. Strategisch personeelsbeleid en teamgericht personeelsbeleid zijn dan ook belangrijke overkoepelende randvoorwaarden voor duurzame differentiatie. Het is van belang dat differentiatie in taken, functies en salarisschalen wordt vertaald in loopbaanpaden. Schoolleiders hebben daarom een belangrijke randvoorwaarden- scheidende rol.
- Belangrijk is dat tijd en aandacht wordt besteed aan de veranderde verhoudingen in het team als gevolg van taakdifferentiatie. Het vraagt extra tijd en ruimte voor afstemming tussen gespecialiseerde collega's.

Inleiding

Func tiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

Organisatie in grotere eenheden (units, leerpleinen of -domeinen)

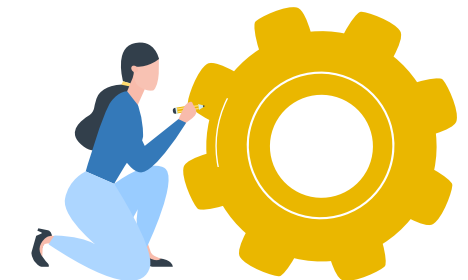
Vanuit hun onderwijsvisie kunnen scholen ervoor kiezen om groepsoverstijgend te werken met grotere eenheden leerlingen, bijvoorbeeld in units, leerpleinen of domeinen (hierna: units). Leerlingen krijgen bij het werken met units in verschillende ruimtes les in plaats van in één klaslokaal. In de verschillende ruimtes krijgen zij instructie of kunnen zij zelfstandig werken. Scholen kunnen bij deze vorm van onderwijs bijvoorbeeld leerlingen samenvoegen in units van 30 tot 90 leerlingen en deze onderverdelen in kleinere (stam)groepen met de grootte van bijvoorbeeld een 'standaard' klas (Van den Berg, Scheeren & Arslan, 2017). Het verschilt per school hoe zij dit vormgeven, er is hier geen blauwdruk voor.

Kenmerkend voor unitonderwijs is dat een groep leraren gezamenlijk verantwoordelijk is voor alle leerlingen in een unit, al dan niet in samenwerking met onderwijsassistenten, lerarenondersteuners en vakleraren (Imants, Berendse & Van Sijl, 2020). Wederzijdse afstemming staat hierbij centraal. Het kunnen bieden van maatwerk aan leerlingen is bij deze vorm van organiseren veelal het uitgangspunt. Ofwel het meer ruimte kunnen geven aan verschillen en de doorgaande ontwikkeling van leerlingen. De units zijn een middel om deze onderwijsvisie waar te maken.

Effecten op leerlingen

Uit wetenschappelijk onderzoek is niet duidelijk of er verschillen zijn in leeropbrengsten van leerlingen bij unit- of klassikaal onderwijs (Kenniseronde, 2018, 2021). Ook komt er geen eenduidig beeld naar voren over welk effect het werken met meerdere leraren voor een groep heeft op de ontwikkeling van jonge leerlingen. Uit verschillende studies komen wel aanwijzingen naar voren dat leerlingen op scholen met unitonderwijs beter softs skills leren (zoals eigenaarschap voor het eigen leerproces en samenwerken), meer van elkaar leren, meer autonomie ervaren en metacognitieve vaardigheden ontwikkelen (zoals leren, leren) (Heyma et al., 2015; Kenniseronde, 2018; Imants, Berendse & Van Sijl, 2020).

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Effecten op onderwijsmedewerkers

Rollen en taken

Scholen die met unitonderwijs werken verdelen de taken, rollen en verantwoordelijkheden op verschillende manieren. Een overeenkomst is dat de leraren gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het leren van alle leerlingen in hun unit (Van den Berg, Scheeren & Arslan, 2017; Draaisma et al., 2021). De teams kunnen bestaan uit alleen 'reguliere' leraren, maar ook uit de combinatie leraren en vakleraren, leraren en ambulant begeleiders of leraren en onderwijsondersteuners (Meirsschaut et al., 2017). Unitonderwijs biedt extra mogelijkheden voor functie- en taakdifferentiatie, inclusief de eerder beschreven voor- en nadelen. Doordat leraren samen een groep onder hun hoede hebben, biedt dit de mogelijkheid om zich te specialiseren in een vakgebied, bijvoorbeeld in de kernvakken: rekenen, lezen en taal. Per team kunnen afspraken worden gemaakt over de verdeling van vakgebieden en de rollen.

Voor het realiseren van de visie van de school kan het nodig zijn dat leraren van verschillende teams met een bepaalde rol samen moeten afstemmen wat teamoverstijgend een meerwaarde geeft. Leraren met een bepaalde expertise kunnen bijvoorbeeld afspraken maken over de leerinhoud of leraren met dezelfde regelende rol over zaken die geregeld moeten worden. Elk team beslist gezamenlijk over de voorbereidende, uitvoerende, controlerende en regelende taken voor een unit van leerlingen. Waar voorheen klassenplanningen werden gemaakt, stellen leraren bij unitonderwijs unitplanningen op (Heyma et al., 2015).

Als leraren in units samenwerken met onderwijsassistenten en lerarenondersteuners kan worden ingezet op functiedifferentiatie (Van den Berg, Scheeren & Arslan, 2017). De leraar is dan bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de instructie en het volgen van de individuele leerlijnen. De onderwijsassistent kan bijvoorbeeld

verantwoordelijk zijn voor de directe begeleiding van leerlingen en organisatorische taken. Uit onderzoek van Van den Berg en Van den Berg (2021) komt naar voren dat onderwijsassistenten en lerarenondersteuners op scholen die anders organiseren, vaker meewerken aan het vormgeven en plannen van leeractiviteiten, werkvormen en opdrachten. Ook doen ze vaker verbetervoorstellen voor de begeleiding en ondersteuning van leerlingen.

Bij het werken met units geven leraren het onderwijs vaak in teamverband vorm, de regelbevoegdheid ligt dan ook meer bij de teams. Dit betekent dat de rol van de schoolleider verandert. Op sommige scholen met unitonderwijs neemt de schoolleider meer de rol van coach op zich, waardoor die zich meer kan richten op het realiseren en bewaken van de visie en doelen (Van Wessum, Ros & Runhaar, 2022).

Werkbeleving

Er is geen eenduidig beeld van het effect van het werken met units op de werkdruk of werkbeleving van de onderwijsprofessionals. Uit onderzoek blijkt ook geen verband tussen teamgrootte en werktevredenheid (Kennisrotonde, 2022). Wel zien we in onderzoeken indicaties dat het een positieve uitwerking heeft op de werkbeleving op de leraren (Van Veen e.a., 2012; Van den Berg & Scheeren, 2018; Stepic & Popović, 2022). Over het algemeen blijken leraren positief over het werken en leren in teamverband, onder andere vanwege de gedeelde verantwoordelijkheid. De sociale ondersteuning en gedeelde verantwoordelijkheid vormen een buffer tegen stress. Aan de andere kant vraagt een (groter) team meer coördinatie en onderlinge afstemming, leraren zijn hier vaak minder tevreden over (Stepic & Popović, 2022). Verder zetten scholen met unitonderwijs onderwijsondersteuners over het algemeen in als onderdeel van het team (Van den Berg & Scheeren, 2018). Van leraren weten we dat dit vaak leidt tot een groter gevoel van saamhorigheid, ook levert het hen een hoger werkplezier op (Blatchford et al., 2012; Sharples et al., 2018). Er is voor zover we weten geen onderzoek gedaan naar de vraag hoe onderwijsassistenten het samenwerken in teams op anders georganiseerde scholen ervaren.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Professionele- en loopbaanontwikkeling

Verschillende studies laten zien dat unitonderwijs vraagt om (extra) vaardigheden, zoals effectieve onderlinge communicatie, flexibiliteit en feedback geven en ontvangen (Magiera, 2006, besproken in Van Eck et al., 2015; Van den Berg & Scheeren, 2018). Leraren moeten goed met elkaar kunnen communiceren. Daarnaast moeten ze bereid zijn eigenaarschap te delen en te luisteren naar andere teamleden en openstaan voor het sluiten van compromissen. Ook het openstaan voor andere werkwijzen, ideeën opperen en verschillen overbruggen is van belang. Daarnaast vraagt het werken in units, waar vaak maatwerk centraal staat, om extra pedagogisch-didactische kwaliteiten van de onderwijsteams voor differentiëren en het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen en modules. Verschillende schoolorganisaties leiden hun leraren hier zelf (aanvullend) voor op, omdat deze vaardigheden volgens hen niet op alle lerarenopleidingen voldoende aan bod komen. Het is zover we weten onbekend in hoeverre onderwijsassistenten, leraren en vakleraren zichzelf voldoende bekwaam achten voor het werken in units (in verschillende fasen van implementatie) en in welke mate interne opleidingen worden geboden.

Daarnaast leren de teamleden van elkaar door professionele dialoog en door met elkaar dingen op te pakken (Van den Berg & Scheeren, 2018). Leren op de werkplek speelt een belangrijke rol op scholen die met units werken. Teamontwikkeling staat hier dan ook meer centraal. Dit vraagt om het inleveren van een klein deel van de individuele autonomie ten voordele van de collectieve autonomie (Van Acker & Demaertelare, 2014). Zeggenschap over het eigen werk binnen het team blijft uiteraard nodig.

Verder blijkt dat in het unitonderwijs nieuwe rollen kunnen ontstaan, zoals die van unitregisseur, unitleider of leerplein- of bouwcoördinator (Van den Berg & Scheeren, 2018). Dit zijn vaak coördinerende rollen, waarin onder andere de leraren zorgen voor de personele inzet en planning van overlegmomenten. Zij verbinden hetgeen wat in de units gebeurt; zij verzorgen bijvoorbeeld de inzet van leraren en onderwijsassistenten (de roosters) en plannen

overlegmomenten in. Ook kunnen zij zorgtaken op zich nemen. Daarnaast biedt het werken met units de mogelijkheid voor leraren om meer inhoudelijke rollen en taken op zich te nemen, zoals de coördinator van taal, rekenen of cultuur. De verschillende rollen die de onderwijsprofessionals in de units kunnen vervullen, zoals die van onderwijsontwikkelaar, coach, of expert, biedt hen loopbaanperspectieven.

Effecten op scholen

Er is geen bewijs dat het werken met grotere eenheden helpt het lerarentekort beter te hanteren (Kennisrotonde, 2021). In het onderzoek van den Berg, Scheeren en Arslan (2017) zijn verschillende scenario's berekend, hieruit blijkt dat unitonderwijs niet bijdraagt aan het oplossen van het lerarentekort. Wel komt uit het verkennende kwalitatieve onderzoek van Van den Berg en Scheeren (2018) naar voren dat scholen die met units werken, onderwijsprofessionals over het algemeen goed aan zich kunnen binden en door hun concept over het algemeen voldoende onderwijsprofessionals kunnen werven. In dit onderzoek komt ook naar voren dat onderwijsassistenten bij het werken met units makkelijker doorstromen naar de functies van lerarenondersteuner en leraar. Of het aandeel dat doorstroomt hoger is dan op scholen die met het leerstofjaarklassensysteem werken is echter onbekend. Daarnaast blijkt dat unitonderwijs het makkelijker maakt om uitval van personeel op te vangen. Als er iemand wegvalt, zijn er bij unitonderwijs nog andere onderwijsprofessionals op een groep. Ten slotte blijkt dat het werken met units interessant kan zijn voor nieuwe doelgroepen, waardoor de interesse voor werken in het onderwijs mogelijk kan toenemen.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

Voorwaarden

Voor het succesvol werken met units is het van belang dat scholen aan een aantal voorwaarden voldoen. Uit de onderzoeken komen verschillende voorwaarden naar voren (Fluijt, Bakker & Struyf, 2016; Van den Berg & Scheeren, 2018; Imants, Berendseen & Van Sijl, 2020):

- Het succesvol werken met units betekent een complex en langdurig transformatieproces, met pedagogisch-didactische en organisatorische uitdagingen. Voor de overgang naar unitonderwijs is de belangrijkste voorwaarde dan ook dat alle onderwijsprofessionals, maar ook het schoolbestuur bereid dienen te zijn (als ook in staat) om de eigen rol te herdenken. Ofwel dat er draagvlak is. Iedereen moet zich hier vanaf het begin van bewust en voorbereid op zijn, zodat het veranderingsproces in goede banen kan worden geleid. Als er geen draagvlak is in een onderwijsteam, loopt een veranderproces snel stuk.
- Als meerdere leraren (met eventueel andere professionals) samen het onderwijs aanbieden is het van belang dat zij werken vanuit een gedeelde visie en betekenisgeving. Hiervoor is het van noodzakelijk dat zij samen reflecteren op wat goed onderwijs, goed lesgeven en goed leren is; door te reflecteren op wat bedoeld wordt met goed onderwijs, goed lesgeven en goed leren. Het reflecteren op en betekenis geven aan onderwijskundige en pedagogische doelen heeft een positieve invloed op het gedrag van leraren bij co-teaching. Een heldere visie en onderliggende waarden helpen de onderwijsprofessionals om beslissingen te nemen.
- Met units werken vraagt een vertaalslag van individueel naar teamleren. Voor effectieve professionalisering van teams is zowel actief leren als samenwerkend leren nodig. Dit houdt in dat collega's elkaar observeren, met elkaar discussiëren over

het primaire proces en elkaar feedback geven. Het is van belang dat onderwijsteams worden gefaciliteerd als ook dat de samenwerking wordt ondersteund en bevorderd.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

Literatuur

Alborz, A., Pearson, D., Farrell, P., & Howes, A. (2009). *The impact of adult support staff on pupils and mainstream schools: A systematic review of evidence*. London, UK: Department for Children, Schools, and Families.

Andersen, S.C., Beuchert, L.V., Nielsen, H.S., & Thomsen, M.K. (2016). *The Effect of Teacher's Aides in the Classroom: Evidence from a Randomized Trial, Working Paper*.

Blatchford, P., Bassett, P., Brown, P., Koutsoubou, M., Martin, C., Russell, A., & Rubie-Davies, C.M. (2009). *Deployment and impact of support staff in schools: the impact of support staff in schools: results from strand 2, wave 2*. London: Institute of Education, University of London.

Broeks, L., Bakker, W., Hertogh, E., Meeuwen-Kok, J., van & Grondwe, M. (2018). *Loopbaanpaden in het primair onderwijs*. Utrecht: Berenschot.

Coenen, J., Ferket, R., Nieuwenhuis, L., Wagemakers, S., & Waijers, N. (2021). *De positie van academisch opgeleide leerkrachten in het primair onderwijs: inzet, benutting, waardering en loopbaanmogelijkheden*. Amsterdam: ECBO.

De Graaf, D., Ven, K., van den, Van den Berg, E., & Geus, W., de & Suijkerbuijk, A. (2021). *Regeling andere dag- en weekindeling G5*. Amsterdam: SEO; Utrecht: Oberon Onderzoek & Advies.

DUO Onderwijsonderzoek & Advies (2019). *Rapportage Onderzoek Werkdrukmiddelen*. Utrecht: DUO Onderwijsonderzoek.

Driessen, D., & Kurver, B. (2018). *Onderzoeksrapport onderwijs-assistenten*. ReserachNed.

Draaisma, A., Woldman, N., Runhaar, P., Brok, P., den, & Woerkom, M., van, Claessens, L., & Lucas, F. (2021). *Anders organiseren in primair onderwijsteams*. Wageningen: Wageningen University en Research/Tilburg University.

Eck, E. van, Heemskerk, I., & Pater, C. (2015). *Effecten van flexibilisering en gepersonaliseerd leren. Deelrapport 4 Onderzoek in opdracht van de Onderwijsraad door Oberon en Kohnstamm Instituut*. Utrecht: Oberon.

Farrell, P., Alborz, A., Howes, A., & Pearson, D. (2010). The impact of teaching assistants on improving pupils' academic achievement in mainstream schools: A review of the literature. *Educational Review*, 62(4), 435-448.

Hwang, N. & Kisida, B. (2021). *Spread Too Thin: The Effects of Teacher Specialization on Student Achievement (EdWorkingPaper: 21-477)*. Providence: Annenberg Institute at Brown University

Hwang, N., & Kisida, B. (2022). *Spread Too Thin: The Effect of Specialization on Teaching Effectiveness*. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 44(4), 593–607.

Heyma, A., Bisschop, P., Van den Berg, E., Wartenbergh-Cras, F., Kurver, B., Muskens, M., & Spanjers, I. (2015). *Effectmeting Innovatielimpuls Onderwijs, SEO-rapport 2015-28*. Amsterdam: SEO Economisch

Imants, J., Berendse, M., & Van Sijl, I. (2020). *Leren anders organiseren. De praktijk van scholen die het jaarklassensysteem loslaten*. Rotterdam: Bazalt.

Inleiding

Functiedifferentiatie

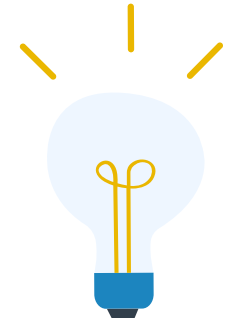
Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Fluijt, D., Bakker, C., & Struyf, E. (2016). Team-reflection: the missing link in co-teaching teams. *European Journal of Special Needs Education*, 31(2), 187-201.

Kennisrotonde (2017). *Zijn er verschillen in leeropbrengsten en de ontwikkeling van leerlingen in unitonderwijs ten opzichte van klassikaal onderwijs?* (KR. 241). Den Haag: NRO.

Kennisrotonde (2018). *Wat is de invloed van het dagelijks werken met meerdere leraren per groep op de ontwikkeling van jonge leerlingen in vergelijking met een of twee vaste leraren per groep?* (KR. 400). Den Haag: NRO.

Kennisrotonde (2019). *Hoe kunnen de kwaliteiten van onderwijs-assistenten effectief worden benut in het basisonderwijs?* (KR. 513). Den Haag: NRO.

Kennisrotonde (2021). *Op welke manier kan het basisonderwijs werken met minder leerkrachten en zo min mogelijk afbreuk doen aan kwaliteit?* (KR. 1109). Den Haag: NRO.

Kennisrotonde (2022). *Welke grootte van lerarenteams (voor onderwijs op maat) draagt bij aan meerwerktevredenheid van de leraren?* (KR.1433) Den Haag: NRO.

Magiera, K., Lawrence-Brown, D., Bloomquist, K., Foster, C., Figueroa, A., Glatz, K., Heppeler, D., & Rodriguez, P. (2006). On the Road to More Collaborative Teaching: One School's Experience. *Teaching Exceptional Children Plus*, 2(5).

Meirsschaut, M., Ruys, I., Delrue, K., & Devos, G. (2017). *Team teaching: Wat, waarom, hoe en met welke resultaten? Een verkenning van de literatuur.* Sono Steunpunt Onderwijs Onderzoek.

Onderwijsraad (2021). *Tijd voor focus.* Den Haag: Onderwijsraad.

Sharples, J., Webster, R., & Blatchford, P. (2015). Education Endowment Foundation, corp creator. (2015) *Making Best Use of Teaching Assistants: Guidance Report.* Education Endowment Foundation.

Snoek, M., Sligte, H.W., Eck, E., van, Schriemer, M.P., & Emmelot, Y.W. (2014). *Impulsen voor vernieuw(en)d onderwijs.* Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Snoek, M., de Wit, B., Dengerink, J., van der Wolk, W., van Eldik, S., & Wirtz, N. (Eds.) (2017). *Een beroepsbeeld voor de leraar: over ontwikkelrichtingen en groei van leraren in het onderwijs.* Steunpunt Opleidingscholen.

Snoek, M., De Wit, B., & Dengerink, J. (Eds.) (2020). *Leraar: een professie met perspectief (3 delen).* Meppel: Ten Brink Uitgevers.

Stepić, G. M., & Popović, D. R. (2022). Planning, Realization and Evaluation of Team Teaching: Teachers' Perspective. *Društvene i humanističke studije*, 7(2 (19)), 593-614.

Van Acker, T, Y. Demaertelare (2014). *Scholen slim organiseren. Anders werken met goesting.* Lannoo Campus. Leuven.

Van den Berg, D., & Berg, D., van den (2021). *De (arbeidsmarkt) positie van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners in het primair onderwijs.* Den Haag: Arbeidsmarktplatform PO.

Van den Berg, D., Scheeren, J., Arslan, Z. (2017). *Anders organiseren, minder tekort?* Den Haag: CAOP.

Van den Berg, D. & Scheeren, J. (2018). *Anders leren, anders werken?* Den Haag: Arbeidsmarktplatform PO.

Van Miltenburg, N., Cornel, S., Van der Aa, R. (2022). *De kracht van samenwerking.* Den Haag: Arbeidsmarktplatform PO.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend lesgeven

Literatuur

Van Miltenburg, N., S. van Zijtveld, R. Wisse & D. van den Bergh (2023). *De inzet en loopbaanpaden van onderwijsassistenten en lerarenondersteuners*. Den Haag: Arbeidsmarktplatform PO.

Van Veen, K., Zwart, R., & Meirink, J. (2012). What makes teacher professional development effective? A literature review. *Teacher learning that matters*, 23-41.

Vidergor H. E., & Azar Gordon L. (2015). The case of a self-contained elementary classroom for the gifted: Student, teacher, and parent perceptions of existing versus desired teaching-learning aspects. *Roeper Review*, 37(3), 150–164.

Inleiding

Functiedifferentiatie

Taakdifferentiatie

Groepsoverstijgend
lesgeven

Literatuur

ARBEIDSMARKT
PLATFORM
PRIMAIR
ONDERWIJS